

אקולוגיה והלכה

הילכו
שניהם
יחדיו?

המודעות לאיכות הסביבה ולשמירתה זקפה את ראשה בתקופה האחרונה | יותר ויותר יוזמות חברתיות קוראות לנו לשמור על עולמנו, ולהימנע משימוש יתר במשאבי טבע לצרכים מופרזים של האדם | האם האקולוגיה היא ערך יהודי? | האם נוכל ללמוד מטעמי מצוות תורתנו הקדושה על חשיבות השמירה על איכות הסביבה

הרב יהוסף יעבץ

בהמשך חיינו, כדי שנוכל להמשיך ולהשתמש בו. האקולוגיה הביוצנטרית (זו המציבה את כלל בעלי-החיים במרכז), אינה עושה חשבונות עבורנו, אלא דוגלת בכך שאכן אין לנו זכות להתיישב בשממה יותר מאשר לירבוע המצוי, גם אם אין ההימנעות מביאה תועלת ישירה או עקיפה למין האנושי.

באופן טבעי אנו מזדהים עם הגישה הראשונה במידה מסוימת, או בכל אופן איננו שוללים אותה, ואילו השניה נשמעת הזויה מעט. אף שאנו חברת שפע, עדיין צרכים רבים לציבור רבים הם הנזקקים והחלשים, האם אפשר במצב כזה לכבז מיליונים מתקציב הציבור בעבור בניית כבישים עוקפים שלא יפגעו בתחום התרבות הצבים, או במעבר החופשי של הצבאים? גם שמורות הטבע היפות שבארצנו, נתפסות בעינינו כדבר המיועד להנאתנו ולהנאת הדורות הבאים, ואינו עניין מקודש בכל מחיר.

זרמי ניו-אייג' רגילים להסתמך על מקורות חכמינו, ואף בתחום זה נעשה שימוש נרחב בדבריהם כדי לבסס את האקולוגיה כערך מסורתי, ובכמה אוניברסיטאות בארץ - הקורס 'אקולוגיה ויהדות' הינו חלק מתכנית הלימודים. ספרות רבה קיימת בנושא, כמו ספרו של פרופ' נחום רקובר: 'איכות הסביבה: היבטים רעיוניים ומשפטיים במקורות היהדות' (1993), ועוד רבים.

אכן, חשוב מאד לשים לב, שהגישה האקולוגית חייבת להסתמך באמת על האמונה. שהרי ההנחה הסמויה שלה היא שהתנהלות הטבע כפי שהוא הינה טובה, טובה לאדם, טובה לטבע, ויש לה קיום והמשכיות מצד עצמה. בניגוד לתפיסה שהייתה מקובלת באנושות מימי קדם, שיש בעולם גם דברים רעים, כגון בעבר שבו היו בארץ ישראל אריות דובים ונמרים, כיום הם נכחדו מכאן. האם זה רע? מדובר בחיות טורפות, והשם העתיק שלהם הוא 'חיות רעות', מדוע שלא נכחיד אותן?

ההנחה היא שהאיזון בין כל המערכות בטבע נחוץ לקיומן התקין, ושהתערבות בטבע ושינויו - יפגמו

בידין של שפע ורווחה, פורחים להם רעיונות שונים ההופכים במחוזותינו, לעתים, לאידיאלים ולערכים. אחד מהם הוא האקולוגיה. אם במשך אלפי שנות קיום האנושות, נאבקה זו על קיומה ועל צרכיה, כיום יש לתרבות השפע יותר מדרך אחת לספק את צרכיה, ויש לה את הפנאי והפריבילגיה לדון בשאלה: מה מותר לנו לעשות בעולם הזה, האמנם הכל שלנו?

לאחרונה יצא אחר מארגוני הסביבה בקמפיין נגד עלוני השבת המופצים בבתי הכנסת, ונגנזים במאותיהם, הרבה פעמים טרם קריאתם - האמנם ריבוי תורה, או השחתה של משאבים? אנו, כיהודים, פונים אל התורה כשאלה זו. וכמו בנושאים מורכבים רבים אחרים, יכול להתפתח דיון השקפתי, ואף דיון הלכתי, ואין אנו מגיעים לתשובה פשוטית של 'כן' או 'לא'.

אקולוגיה הינו תחום ביולוגי העוסק ביחסי הגומלין שבין האורגניזמים השונים בטבע. הגישה שמכונה 'אקולוגיה' בימינו, מתכוונת למניעת פגיעה והפרה של האיזון בין הגורמים האלו, ולהשתלבות של האדם בטבע, תוך מינימום של פגיעה בו. לעומת 'הפרחנו את השממה', שהיה המוטו של ההתיישבות בארץ במאה הקודמת, אומרים כיום: 'אל תפריחו את השממה', אל תפגעו בירבוע המצוי, אל תעמדו על מצוק הכורכה, ואל תבריחו את המדוזות מהחוף. הגישה הזו העניקה לעצמה את השם 'אתיקה סביבתית', כאשר נושאה מכניסים תחת המטריה המוסרית את המשא ומתן מול כל תופעות הטבע המוכרות לנו וזכויותיהן המשפטיות.

אקולוגיה אנתרופוצנטרית וביוצנטרית

לגישה האקולוגית שתי קצוות, והן אף מוגדרות כזרמים שונים באקולוגיה. האקולוגיה האנתרופו-צנטרית (זו המציבה את האנושות במרכז), דואגת לטבע, כדי שלא נהרוס אותו לדורות הבאים, או אף עבורנו

ההנחה הסמויה שלה היא שהתנהלות הטבע כפי שהוא הינה טובה, טובה לאדם, טובה לטבע, ויש לה קיום והמשכיות מצד עצמה

"מן היהדות צמחו שניים מן הרעיונות ההיגייניים הגדולים - מנוחת השבת והמלחמה במחלות המידבקות על ידי אמצעים טבעיים"

בהן. בין אם אנו מתייחסים לתועלת או לנזק בעבור המין האנושי, ובין אם אנו מתמקדים לתועלת או לנזק בעבור מיני בעלי חיים שונים, זו הנחה שאנו, כיהודים מאמינים, מכינים אותה באופן פשוט: העולם נברא בחכמה ובתבונה, בתכנון ובסדר, אין בו בריות שנבראו לחינם, ולכל חלק מהיקום יש תפקיד.

השמירה על הבריאות

מהנחה זו ש'בְּחִקְמָה יִסַּד אֶרֶץ' (משלי ג, יט), גזרו חכמינו את גישתם לתכנון החיים. ידוע שחכמינו היו הראשונים בתקופה ההיסטורית להכריז על שורה ארוכה של הגבלות היגייניות. יסודה של השקפה זו היא בראיית העולם כמתוכנן בעבור האדם, וממילא מובן כי כל הפגעים הבאים על האדם אינם מאיימים עליו באמת אם ידע להישמר מגורמי הנזק. מובן שגורמי הנזק אינם רק מתחום ההיגיינה או היעדרה אלא גם בהימנעות ממאכלים שונים ומהתנהגויות שונות.

גם תפיסת מציאות זו מעוגנת בתפיסה התורנית, לפיה כל הרע שבעולם אין לו מקור עצמי. אין כח רע 'אהורמיני' בעולם, וגם אין כח חפשי בעולם שביכולתו להרע. המקור היחיד לרע הוא הקלקול שיוצר האדם, כשם שהצרות הבאות הן עונש אלוקי על הסטייה מן הדרך. כך כל פגע קטן הוא תוצאה של סטייה מדרך הטבע: "צַנִּים פְּחִים בְּדָרְךְ עָקַשׁ, שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מִמָּוֶה" (משלי כב, ה), "צינים ופחים בידי אדם" (כתובות ל, ב), "שבבחירתו ופשיעתו הוא ניוזק" (רשב"א, שם). הטבע שהוא מסור בידו יעשה את פעולתו עליו אם לא ישמור ממנו (ספר החינוך, מצוה תקמו).

תפיסה זו שהייתה טבעית ופשוטה בעיני חכמי ישראל לדורותיהם, נתנסחה כשיטה רפואית מקיפה על ידי הרופא הגדול הרמב"ם, שבחיבוריו הרפואיים (פרקי

משה', ועוד) וגם בספרו ההלכתי (משנה תורה, הלכות דעות) מבסס את הרפואה המונעת כדרך חיים מנוסחת בכללים ברורים, ובסיום דבריו - קביעתו המפורסמת:

"כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו אני ערב לו שאינו בא לידי חולי כל ימיו עד שיזקין הרבה וימות ואינו צריך לרופא ויהיה גופו שלם ועומד על בוריו כל ימיו" (משנה תורה, הל' דעות ד, כ; למקורותיו בדברי חז"ל ראה בפירושו מגדל עוז: "כל הדברים שבפרק הזה ממאמרי חז"ל המפורסמים בתלמוד", כסף משנה, יד המלך, קרית מלך ושאר מפרשי הרמב"ם; וראה בן סירא, יט: "ולפני חולי רפא", וירושלמי תענית ג, ב: "אוקיר לאסייד עד דלא תצטרך ליה"). זה הוא העיקרון שיש לאדם סדר ותכנית פנימית, והמחלות אינן כח רע מסתורי, כי אם 'שימוש' לא נכון. חלק מתכנית האדם היא שלא לפגוע בצרכים המיוחדים לו, ומי שלא יפגע בהם, יבטיח את קיומו ובריאותו.

ההכרה המיוחדת הזו, אפשרה לחכמים להכיר בגורמי המחלות ובדרכי העברתן, אבחנות שלא היו ידועות כלל עד העת החדשה. כך שיבחו את הנזהרים מלנשק מפה לפה אלא על גב היד (ברכות ה, ב). וכן אסרו לשתות מכוס ששתה חברו והזהירו שיש בכך סכנה של הידבקות (מסכת דרך ארץ: ט"ז, אורח חיים קע ח); ציוו על שטיפת כלי לפני השתייה בו, וניקוי שפת הכלי מרוק השותה הקודם (תמיד כו, א); הביעו זהירות מנתנית מטבעות בפה מחשש הידבקות בזיהומים (ירושלמי תרומות ה: רמב"ם, הל' רוצה יב ד); המליצו על הסתגרות בשעת מגיפה וסגירת חלונות (בבא קמא ס, א); הזכירו הימנעות מאכילת מאכלים ששהו בסביבת חולה במחלה מידבקות (כתובות עז, ב), וכן הימנעות ממעבר על יד מצורע בכיוון הרוח הנושבת ממנו אל העובר (ויקרא רבה טז, ג); ואף זיהו הידבקות במגפות על ידי שיירות העוברות ממקום למקום (תענית כא, א).

איכות הסביבה - הרעיון והתנועה

מה מניע את הקבוצות האקולוגיות בימינו? האם רגש ענווה? או הסתמכות על מקורות חז"ל? או דאגה לבזבז המשאבים היקרים של הטבע?

אחד המתנגדים להתמסרות לאקולוגיה, הוא בועז ארד, מנהל 'הפורום לרצינוניות סביבתית', הכותב: "להערכתנו יותר משיש חשש לשינוי אקלים, יש סיבה לחשוש מן האקלים האינטלקטואלי המלווה את הדין בנושא. להתגייסות זו על ידי אינטלקטואלים, מדענים ואנשי תקשורת יש מאפיינים פוסט-מודרניים, פוסט-ציוניים, ואנטי אינטלקטואליים, ומצורף אליה תג מחיר אישי, לאומי, ואנושי אוניברסלי הנגבה בחיי אדם וברוחותיו".

מעקב אחר פעולות הארגונים העולמיים, ובפרט הארגון המפורסם 'גרינפיס', מעורר הרגשה של אנרכיזם וניסיונות ניגוח של כל פעולה אנושית על פני כדור הארץ. פעילותם מלווה באגרסיביות אופיינית, הפצת השמצות והתקפות פומביות על חברות שונות, עד שהן מצדן 'תתרכנה' תוך הוצאת הודעה שנענו לדרישות הארגון (יו"ר גרינפיס לשעבר, גרד ליאופולה, הודה בשידור ל-BBC שהארגון השתמש ב'מחקרים' בדויים, בכדי לעורר תהודה ציבורית", כנימיק 'מותר').

את ההתנגדות לתחנת הכח באשקלון, בחרו הירוקים להביע על ידי שליחת 20,000 התנגדויות סרק לא מנומקות מאזרחים. לכל מגישי ההתנגדויות נשלח זימון בדואר רשום, בעלות של עשרות אלפי שקלים... (מן העיתונות).

ארגוני הסביבה מתעקשים בכל מחיר להקים טורבינות רווח להפקת חשמל, אף שהקמת העמודים האלו ותפעולם כרוך בנזקים עצומים לטבע ולסביבה, ואף פגיעה בציפורים. הקמת העמודים משחיתה שטחים עצומים של יערות ונוף, תפעולם דורש מאות ק"מ של דרכים בלב הטבע,

התפוקה מועטה, אבל המעבר הסמלי לשימוש ב'אנרגיה מתחדשת' שווה כנראה כל מחיר בעיניהם.

התופעה הזו יצרה מונח בשם GreenWash - טיוח ירוק, הצגת פעולות כאילו הן ירוקות ותורמות לאיכות הסביבה. הפיכת הסדרים נראית כעיקר 'סביבת' גדול. הארגון 'אדם, טבע, דין' הישראלי, הוא מתנגד מושבע של מפעלי ים המלח, ומתאר אותם בצבעים מאיימים של מוות ושכול, אך מן הצד השני מתנגד גם לתעלת הימים, האמורה להעלות את מפלס ים המלח. בכלל מתנגד הארגון להתפלת מים (פורסם בעיתונות בשנת 2007), ודומה שכל יוזמה המביאה פרנסה, שחוסכת כסף, או שמשנה משהו - נידונה למלחמה מצד ארגונים אלו.

לא מפתיע שהקמפיין נגד עלוני השבת, התפרסם מעל גבי עיתון, שמספר הדפים שלו במהדורת ערב שבת אחת גדול הרבה יותר מכל עלוני השבת המחולקים בכל בית כנסת שהוא. ולא ברור אם השלכתם אחר הקריאה מביאה נזק פחות מאשר השלכתם קודם הקריאה...

הבסיס הרצינולי של כל ארגוני הסביבה, הפך משאלה מדעית ל'פוליטיקל-קורקט', מאז מסעו המתוקשר של אל-גור, בו הפיץ בקמפיין שמומן במיליוני דולרים את בשורת ה'התחממות המוסכנת'. נהיה מסוכן להטיל ספק במדע מפוקפק זה. פרופ' ג'ון קריסטי, מאוניברסיטת אלבמה, שהתמחותו היא מדעי האקלים, מנודה עקב הטלת ספקות בתחזיות ההתחממות. אנשי מפתח אינם מוכנים ללחוץ את ידו, וכתבי עת אינם מפרסמים את מאמריו.

בחדש יולי 2014 דיווחה הסוכנות להגנת הסביבה שיש עלייה מדאיגה במספר הספקנים המטילים ספק בהתחממות כדור הארץ ובקשר שלה למעשי ידי אדם, והדבר יעמיד בסכנה את אוכלוסיית העולם כולו! בפרט

העולם נברא כדי שהאדם יתקן אותו על ידי עשיית רצון ה', וכל הטבע והבריאה משועבדים למטרה זו

ידי אדם, או לגורמים אחרים. כל אמירה שקיימת בנושא שנויה במחלוקת. עשר שנים קדימה אף אחד אינו יכול לדעת באמת מה הם הגורמים המשפיעים על האיזון ועל התהליכים השונים בכדור הארץ. הפער התמידי בין המודלים למציאות - מעסיק חוקרים רבים. הדבקות בתהליכים הטבעיים של כדור הארץ, בטענה ששינוי האיזון יגרום נזק, היא אמונה, שאם לא נבסס אותה על דברי התורה, אין לה באמת בסיס. לא זו בלבד, אלא שאמונתנו בתכנון העולם כוללת אף את הצבת האדם במרכז, כמטרת קיום העולם. העולם נברא כדי שהאדם יתקן אותו על ידי עשיית רצון ה', וכל הטבע והבריאה משועבדים למטרה זו: מלא את הארץ וכבשוה, אומר הבורא לאדם וחוה, רדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ! ויהושע בן נון אומר לשבט אפרים, המתלונן על חוסר מקום: "זיאתם אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה ובראת לך שם... כי הר' יהיה לך כי יער הוא ובראתו והיה לך תצאתיו" (יהושע יז, יז-יח).

רגילים להשתמש במאמר חכמינו (קהלת רבה, ז) המתאר כיצד הזהיר הבורא את אדם הראשון: "ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך" (מימרה זו פותחת את מאמרו של פרופ' רוקבר על 'הגנת הסביבה במקורות העבריים', שבכתב העת 'דיני ישראל', ז, שאף יצא כחיבור נפרד בהוצ' משרד המשפטים; כן משתמשים בה ד"ר זהר עמאר במאמרו 'שילוח הקן מצוה אקולוגית', בתחומין' כב; הרב יעקב אריאל במאמרו 'הדוח ואקולוגיה', ועוד רבים). אלא שמאמר זה אינו עוסק כלל בשמירה על הטבע, אלא בזהירות מן החטא, שאם יחטא אדם הראשון ויאכל מעץ הדעת - יגרום מיתה לאדם וקללה לעולם, כפי שמפורש שם במדרש (ובהקשר זה מביאו רמח"ל ב"מסילת ישרים", פרק א).

"מרחיקין את האילן מן העיר"

התקנות המיוחדות והמעניינות של חכמינו, להרחיק את הנבלה והבורסקי מהעיר, ככל הלכות שכנים, יש בהם התחשבות בציבור והבנה מעמיקה של תכנון עיר אידיאלי, אך לא בגלל האקולוגיה. הלכה אחת בהלכות שכנים ותכנון העיר, נראית אף כסותרת את ההשקפה המקובלת בזמננו על התועלת שבשטחים ירוקים. במשנה (בבא בתרא כה א) נאמר: "מרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה, וחרוב ושקמה המישים אמה". רש"י מפרש: "מפני נוי ארץ ישראל", ומדבריו משתמע שאילנות הסמוכים לעיר פוגעים ביופי הארץ. זאת בניגוד למקובל בזמננו,

העיסוק ברפואה היה כה אופייני ליהודים, עד שהירונימוס מגדיר הקמת בית חולים כ'מעשה יהודי'. ההיגיינה ודרכי העברת המחלות לא היו ידועות כלל עד העת החדשה ממש, ובכל המגפות הגדולות שפקדו את אירופה, הופלו היהודים לטובה משכניהם הנכרים. חוקר תולדות הרפואה המפורסם סודהוף, אמר בשנת 1911: "מן היהדות צמחו שניים מן הרעיונות ההיגייניים הגדולים של האנושות - מנוחת השבת והמלחמה הישירה במחלות המידבקות על ידי אמצעים טבעיים".

פרופ' אברהם שטיינברג אומר: "אורח החיים המומלץ לכל יחיד על ידי הרפואה המונעת המודרנית, הכולל דיאטה נכונה, פעילות גופנית, שינה מספקת, חלוקה נכונה בין עבודה למנוחה, הימנעות מחומרים רעילים ומזיקים, כל זה ויותר, מתואר אפוא בתלמוד ובפוסקים בהרחבה ובגישה עקרונית דומה לדרישות המודרניות. מכאן ניתן לומר, שיותר מששמרו ישראל על התורה, שמרה התורה על ישראל" (אנצ' הלכתית רפואית, שטיינברג).

השמירה על העולם כערך יהודי

מאותו עקרון ניתן להסיק גם לגבי העולם כולו, שקיימת בעבורו תכנית, שכל עוד לא נפגע בה, הוא ימשיך להתקיים כסדרו. זו היא רפואה מונעת של הטבע, ועקרון זה מקובל כיום על בעלי הגישה האקולוגית, אף שאין דרך לבססו באופן מדעי. למרבה האבסורד, אותם אנשי מדע שעל סמך שרידים שונים מתיימרים לקבוע בפסקנות על האקלים ששרר בכדור הארץ לפני מליון שנים, אינם יכולים לדעת לאן מועדות פניו של האקלים שבהווה. על אף פולמוסים ודיונים שהשתתפו בהם טובי המומחים, והושקעו בהם מיליארדים רבים, המדע אינו יכול לקבוע האם כדור הארץ מתקרר או מתחמם, או שמא ישנה כאן מחזוריות קבועה, והאם יש קשר למעשי

ישנה עלייה חדה במחקרים המכחישים את הסכנות הנוראות... אין פלא שאחד משרי הממשלה הודיע: "אני גאה להשתייך לדת הירוקה".

מאמר דעה בניו יורק טיימס' תחת הכותרת - "הפסיקו את השוד באמצעות אתנול" (15\3\10), מלגלג על הכינוי 'דלק מתחדש' שהוצמד לאתנול. הכותב, רוברט ברייס, מראה כי עלותו של ייצור האתנול יותר מכפולה מעלות הבנזין, בעוד אינו מקטין פליטת זיהומים, ומלבד העניין הטרנדי של "לייצר דלק מתירס", אין בו שום תרומה לכלכלה או לבריאות, ואף לא לסביבה.

המכונית החשמלית שהפכה לאידיאל קדוש בעיני ארגוני סביבה, כמעט שאינה תורמת מאומה לסביבה, לפי החישובים של הכלכלן ביוון לומבורג (USA TODAY 22\2\15). אמנם בשעת הנסיעה אין היא פולטת שום דבר, אך החשמל שהיא משתמשת בו מיוצר על ידי דלק פחמי בתחנת הכח, תוספת בצריכת החשמל אינה 'סביבתית' יותר משריפת הדלק בתוך המכונית.

מטבע הדברים המצברים במכונית החשמלית מתבלים במהירות ויש להחליפם בתדירות גבוהה, וייצורם דורש שוב תהליך של פליטת מזהמים. בשקלול סופי, המכונית החשמלית חוסכת 10% מהפליטה הישירה, אך הסבסוד הרחב שהמדינות המתקדמות מעניקות לרכישתה ותפעולה, מהווה הוצאה גדולה המעיקה על כיס הציבור הרבה יותר מנוק הזיהום עצמו. בהתחשב בכך שיכולת התפקוד שלה מוגבלת הרבה יותר, הרי שגם מחסור זה מושלם בדרך זו או אחרת על ידי תחבורה אחרת, המונעת על ידי דלק...

נראה אם כן, שבהתחשב בכך שחלק גדול מהזימות הנחשבות כסביבתיות או כאקולוגיות אינן מבוססות על חשיבה רציונלית, אלא יותר על מהפכנות ורצון לשינוי חברתי - קשה להתייחס אליהן ברצינות. עם זאת אסור לנו לשכוח את איסור 'בל תשחית', ואת העובדה שהעולם נברא בחכמה ובתכנון, שאין לפגוע ולהשחית את הטבע, מבלי שיש צורך ברור.

ש'שטח ירוק' סביב העיר מוסיף ליפיה ולערכה. ואין זו רק השקפה אקולוגית, כולנו יודעים שמחירה של דירה המשקיפה אל עצים ואילנות גבוה ממחירה של דירה המשקיפה אל שטח שממה, שהמשנה מגדירה אותו לפי רש"י כ'נוי ארץ ישראל'.

לכאורה, הדברים מפורשים בגמרא שם: "מאי טעמא? מפני נויי העיר". אך נראה שאין כאן הסכמת הראשונים על הפירוש המדויק בגמרא. רבנו גרשום מאור הגולה מפרש את טעם הרחקת האילן: שיהיה מישור יפה סביב לעיר בלי עיכוב. ורבנו חננאל מפרש: כדי שיהא רווח לשערי העיר ותהיה העיר גלויה וידועה כולה. בשני הטעמים האלו אין זכר ל'נוי העיר' וליפיה, הכיצד?

כמדומני, שאף שהפירוש של 'ופי ארץ ישראל' מועתק בדברי כל האחרונים והפוסקים, שניים מגדולי הראשונים מפרשים אותו באופן אחר, ולדעת רגמ"ה ור"ח, המלה 'נוי' כאן נגזרת מ'נוה', שעניינו מקום מושב וחניה (ואין לבלבל עם 'נאוה', שענינו יופי), ולכך מתאימה לשון רבים שנקטת בתלמוד 'נוי', מקביל ל'מגרשי הערים' המוזכרים בתורה ובסוגיית ערכין לג, ב. אלו צריכים להיות פנויים לפי ההלכה, וזה מקביל לדין נויי העיר, מקום החניה והמושב שסביב העיר. ויש מן הראשונים שהעתיקו 'נוי העיר' בוא"ו אחת, ואולי אפשר לקרוא לשיטתם נוי העיר. ראה גם ישעיה כז, י: "עיר בצורה בדר נוח משולח ונעזב", שמשמע שעיר ונוה הם שני מקומות סמוכים.

נראה שלפירוש הזה יש סמך גם בירושלמי (כבא בתרא

התורה מחנכת אותנו לענווה. חלק מהלקח ממעשה מגדל בבל - הוא הצורך בענווה, ושלילת ההתנשאות והניסיון לכבוש את העולם ולעשות שם.

זה מיועד לחניית הבאים לעיר, ויש כבוד והדר לעיר שרואים אותה ממרחק. ייתכן גם שיש בזה ענין בטחוני, ששודדים ואויבים יכולים להתקרב לעיר כשאין לפניה מגרש. כך או כך, אין כאן רעיון אקולוגי. ייתכן שאף רש"י שדיבר על נוי ארץ ישראל, התכוון לכך שהמתקרבים אל העיר יראו אותה ואת הדרה מרחוק, ולא תהיה מוסתרת בין העצים.

בטעמי המצוות

עוד רגילים להשתמש בדברי הרמב"ן בטעם מצנת שילוח הקן, שהזכיר גם מניעת הכרתת המין, אך לא נראה ריאלי כלל שציפורי מאכל כדוגמת יונים נמצאות באמת בסיכון, במקומות שבהם אין נוהגים בשילוח הקן. ציפורים אלו מתרבות ומטילות ביצים בהרבה מקומות גבוהים, ואין צריכת הביצים או האפרוחים מסכנת אותן. המדובר בענין סמלי, וכפי שכותב הרמב"ן "כאילו יכרת המין ההוא", שיש בחינה של אכזריות בהכרתת אם על בנים, כמו בשחיטת בהמה ובנה.

גם איסור הכלאיים, שענינו אי התערבות במעשה הבריאה, אינו באמת חשש ריאלי שעל ידי זריעת כלאים יופר האיזון הטבעי ומינים מפלצתיים של צמחים יאימו על קיומנו. דווקא הנדסה גנטית, שלא על ידי הרכבה בפועל, לא ברור כלל שהיא אסורה (ראה שו"ת "בנין אבי", חלק ד, סימן מג ושו"ת "כרם שלמה", חלק ב, כלאים, סימן א). האיסור דומה יותר לאיסור כישוף, המרחיק אותנו ממעשי הבריאה ויצירת המינים, שלא נדמה את עצמנו כבעלי כח וכמתערבים בתחום יצירת החיים והמינים, אבל אינו נובע מדאגה לאקולוגיה.

הרמב"ם מזכיר כאחד מטעמי השמיטה את הגברת כח הקרקע (מורה הנבוכים ג, לט), אך אין המדובר כאן בהגברת כחה בעבור הירבוע המצוי, אלא בעבור האדם החורש והזורע.

הרב יעקב אריאל (במאמרו שם) טוען אף שיש לראות את השביתה מהבערת אש בשבת כתרומה אקולוגית של התורה, שכן האש מכלה את אוצרות הטבע ותורמת חום מיותר. אלא שאין אנו מקבלים את השיטה הקראית שלפיה אסור להשאיר אש בשבת, אלא להיפק, בשבת דואגים לאש שתספיק לכל השבת, ובעצם משתמשים באש יותר שעות, ויותר מבימות החול. רש"י הירש (בספרו 'חורב') מסביר כחלק מטעמי השבת רעיון הנראה מעמיק יותר: המלאכה היא שימוש בטבע, והאדם צריך לזכור שהטבע אינו שלו, השימוש שלו הוא מוגבל, ולכן יום אחד הוא נמנע מלשלוט על הטבע ומלעסוק בכיבושו. התורה מחנכת אותנו לענווה. חלק מהלקח ממעשה מגדל בבל - הוא הצורך בענווה, ושליילת ההתנשאות והניסיון לכבוש את העולם ולעשות שם. אך אין ללמוד מכאן שיש בטבע איזו קדושה שאין להפר אותה, הענווה יכולה להתבטא גם בבחירת המעשה הנכון לטובת החברה והעם, גם אם אין זו טובת בעלי החיים.

אכן, הבריאה אינה בהכרח רק למטרת שימוש של האדם, כפי שכותב הרמב"ם במורה נבוכים ג, יג: "אין לסבור בכל הנמצאים שהם בגלל מציאות האדם, אלא יהיו גם שאר הנמצאים מטרה לעצמם, לא בגלל דבר אחר". רעיון זה מתבטא גם בפרק שירה, המבוסס אף הוא על מקראות באיוב ובתהלים, העוסקים בשירת הבריאה, בייחודיות של המינים השונים, בתכונותיהם ובתפקידיהם, ולא רק כבשר-תותחים בעבור האדם. ידיעה זו צריכה להביא אותנו לשים לב לפרופורציות כשאנו מנצלים את הטבע, שלא לנקוט בהשחתה בלתי הפיכה, תמורת תועלת מועטה באופן יחסי.

ב, ח), שנסתפקו בטעם הרחקת האילן מן העיר: "משום שעומד ומאפיל או משום שניאו רע", ואמרו שההבדל בין הצדדים הוא כשמאפיל בתוך שלו. ולכאורה תמוה לקבוע שאילן העומד בתוך 50 אמות של העיר מאפיל על העיר? ונראה שהמונח 'ניאו רע' הוא תולדה של 'נוה רע' (משנה כתובות יג, י ועוד), שאילן עושה את הנוה לרע (ובמקרא 'נאות' הוא ריבוי של נוה), ועל זה הסתפקו אם הוא משום שמאפיל על חלקים בנוה, או משום שפוגע ביופי של הנוה (לכן הנפ"מ היא כשהחלק שמואפל הינו שטח פרטי שלו). לפי השיטות האלו, אין האילנות פוגמים ביופי ארץ ישראל, אלא פוגמים ברעיון המגרש שסביב העיר. מגרש